

POSTANOWIENIE

Dnia 28 listopada 2018 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Romualda Spyt (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Zbigniew Korzeniowski

SSN Zbigniew Myszka

w sprawie z wniosku D. S., M. P.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w T.

o ustalenie,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń

Społecznych w dniu 28 listopada 2018 r.,

zażalenia organu rentowego na wyrok Sądu Apelacyjnego w [...]

z dnia 15 maja 2018 r., sygn. akt III AUa [...],

**uchyla zaskarżony wyrok i sprawę przekazuje Sądowi
Apelacyjnemu w [...] do rozpoznania i orzeczenia o kosztach
postępowania zażaleniowego.**

UZASADNIENIE

Decyzją z 18 sierpnia 2016 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w T. stwierdził, że M. P. jako pracownik u płatnika składek M. [...] nie podlega obowiązkowo ubezpieczeniom: emerytalnemu, rentowym, chorobowemu i wypadkowemu od dnia 4 maja 2016 r. M. P., jak i D. S. wnieśli odwołania od tej decyzji. Postanowieniem z dnia 14 listopada 2016 r. Sąd Okręgowy we W. zarządził połączenie spraw z obydwu odwołań celem ich wspólnego rozpoznania i rozstrzygnięcia.

Sąd Okręgowy we W. wyrokiem z dnia 11 kwietnia 2017 r., IV U [...], oddalił

oba odwołania, ustalając, że zgłoszenie M. P. do ubezpieczeń społecznych jako pracownika zmierzało do obejścia prawa a celem tej czynności było wyłącznie uzyskanie podstaw do ubiegania się o zasiłek chorobowy.

Wyrok Sądu Okręgowego zaskarżył M. P. w całości. Apelujący zmarł w dniu 19 sierpnia 2017 r.

Sąd Apelacyjny w [...] wyrokiem z 15 maja 2018 r., sygn. akt III AUa [...], uchylił zaskarżony wyrok oraz poprzedzającą go decyzję organu rentowego i przekazał sprawę bezpośrednio Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w T. do ponownego rozpoznania.

Sąd Apelacyjny stwierdził, że w tym postępowaniu M. P. miał status „innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja”. Sąd zauważył, że przepisy o postępowaniu odrębnym w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych nie przewidują żadnych szczególnych uregulowań dotyczących przekształceń podmiotowych po stronie innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja na wypadek jej śmierci. Przekształcenia takie są więc możliwe tylko na zasadach ogólnych, co oznacza, że mogą nastąpić tylko w razie przejścia praw i obowiązków majątkowych na następców prawnych zmarłego. Sąd jednocześnie podkreślił, że zawieszenie postępowania w razie śmierci strony - na podstawie art. 174 § 1 pkt 1 k.p.c. - wchodzi w grę tylko w sytuacjach, gdy istnieje możliwość podjęcia postępowania, i to z urzędu, z udziałem następców prawnych zmarłego lub z udziałem kuratora spadku - na podstawie art. 180 pkt 1 k.p.c. Sąd ocenił, że w tej sprawie osobisty charakter prawa o ustalenie istnienia obowiązku ubezpieczenia społecznego sprawia, że prawo to nie należy do spadku jako ściśle związane z osobą zmarłego (art. 922 § 2 k.c.). Skoro spór w rozpoznawanej sprawie zainicjowany został stanowiskiem M. P., który negował wydaną z urzędu decyzję organu rentowego, to zdaniem Sądu, uznać należało, że ta sprawa dotyczy jego praw i obowiązków. W konsekwencji, jego śmierć jako innej osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, w toku postępowania apelacyjnego, skutkować powinna umorzeniem tego postępowania w całości. Sąd Apelacyjny w tym zakresie odwołał się do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 28 czerwca 2016 r., II UZ 18/16.

Wyrok Sądu Apelacyjnego zaskarżył zażaleniem organ rentowy w całości.

Zarzucono naruszenie przepisów postępowania, to jest: (-) art. 477^{14a} k.p.c. przez uznanie, że w sprawie zaistniały przesłanki uzasadniające uchylenie wyroku Sądu pierwszej instancji i poprzedzającej go decyzji organu rentowego oraz przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania bezpośrednio organowi rentowemu, podczas gdy nie spełniły się warunki z art. 386 § 2 lub § 4 k.p.c., decyzja organu rentowego nie posiadała wad, których naprawienie w postępowaniu sądowym nie było możliwe ani nie zaistniały inne wyjątkowe sytuacje uzasadniające zastosowanie tej normy prawnej; (-) art. 477¹¹ § 1 k.p.c. w związku z 477^{14a} k.p.c. przez pominięcie faktu, że wobec śmierci ubezpieczonego nadal stroną niniejszego postępowania sądowego pozostaje płatnik składek (a zaskarżona decyzja rozstrzyga również o jego obowiązkach) oraz organ rentowy (na którego ustawodawca nałożył prawa i obowiązki z zakresu ubezpieczeń społecznych), konsekwencją czego było bezzasadne przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania organowi rentowemu ze wskazaniem na konieczność umorzenia postępowania przed tym organem w sytuacji, gdy postępowanie administracyjne było przeprowadzone prawidłowo, a ubezpieczony żył w trakcie jego trwania.

Organ rentowy podkreślił, że art. 477^{14a} k.p.c. nie ma bytu samodzielnego, gdyż jego zastosowanie wymaga zaistnienia stanu określonego hipotezą art. 386 § 4 k.p.c. Organ rentowy odwołał się do postanowienia Sądu Najwyższego z 19 kwietnia 2018 r., sygn. akt II UZ 8/18, dzieląc konkluzję Sądu Najwyższego, że w przypadku śmierci strony postępowania, postępowanie powinno toczyć się dalej z udziałem następcy prawnego albo należy je umorzyć, gdy takiego następcy nie ma, albo gdy nie wystąpiono o podjęcie postępowania lub gdy ze względu na przedmiot sprawy (sporu) następstwo prawne jest wykluczone. Organ rentowy wyjaśnił, że wszczął postępowanie w zakresie ustalenia, czy istniał ważny tytuł do objęcia M. P. obowiązkowi ubezpieczeniami społecznymi wobec jego wniosku o wypłatę zasiłku chorobowego z tytułu orzeczonej niezdolności do pracy od 11 maja 2016 r. W konsekwencji organ rentowy wydał nie tylko decyzję z dnia 18 sierpnia 2016 r. ustalającą, że M. P. nie podlega obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu, rentowym, chorobowemu i wypadkowemu od 4 maja 2016 r. z tytułu zatrudnienia u płatnika składek M. [...], ale również rozstrzygnął w przedmiocie odmowy wypłaty prawa do zasiłku chorobowego na podstawie decyzji z dnia 29 sierpnia 2016 r. oraz

decyzji z dnia 8 września 2016 r., jak również zawiesił postępowanie w przedmiocie ustalenia prawa do zasiłku chorobowego za okres od 2 marca 2017 r. do 31 maja 2017 r. W ocenie organu rentowego, zaskarżona decyzja z dnia 18 sierpnia 2016 r., wywołuje skutki prawne nie tylko wobec M. P., ale także dotyczy praw lub obowiązków płatnika składek i organu rentowego. Organ rentowy wskazał, że sporny w niniejszym postępowaniu okres dotyczy czasu, kiedy ubezpieczony żył, a rozstrzygnięcie przez Sąd tej kwestii jest istotne z punktu widzenia oceny podlegania ubezpieczeniom społecznym, co z kolei ma swoje konsekwencje w zakresie istnienia prawa i wypłaty ewentualnych niezrealizowanych świadczeń z ubezpieczenia chorobowego oraz może mieć znaczenie dla członków rodziny zmarłego, np. w przypadku wystąpienia z wnioskiem o rentę rodzinną. Ponadto, organ rentowy - jako strona postępowania cywilnego - również posiada interes prawny w rozstrzygnięciu sporu zainicjowanego nie tylko przez M. P., ale również przez płatnika D. S.. W tej sytuacji uchylenie nie tylko wyroku sądu pierwszej instancji, ale również decyzji organu rentowego i nakazanie organowi rentowemu umorzenia postępowania w sprawie doprowadziłoby do konieczności nieuzasadnionej wypłaty świadczeń z ubezpieczenia chorobowego. Ponadto umorzenie takiego postępowania mogłoby mieć wpływ na wysokość wypłacanych świadczeń dla członków rodziny zmarłego np. w przypadku wystąpienia z wnioskiem o rentę rodzinną. Organ rentowy stwierdził, powołując się na pogląd wyrażony w postanowieniu Sądu Najwyższego z dnia 19 kwietnia 2018 r., w sprawie II UZ 8/18, że w tym postępowaniu M. P. posiadał status ubezpieczonego, zaś pozostałe strony, tj. płatnik składek (który w tym przypadku, zdaniem organu rentowego, jako adresat zaskarżonej decyzji powinien zostać uznany za inną osobę, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja) oraz organ rentowy posiadają status stron postępowania i niewątpliwie mają interes prawny - z uwagi na nałożone przez ustawodawcę na te podmioty prawa i obowiązki - w merytorycznym rozstrzygnięciu sprawy. Organ rentowy jednocześnie wskazał, że skoro organ rentowy w trakcie postępowania apelacyjnego poinformował, że po śmierci M. P. z wnioskiem o zasiłek pogrzebowy wystąpiła żona zmarłego H. P., to z co najmniej z jej udziałem powinno toczyć się dalsze postępowanie przed Sądem Apelacyjnym w [...], który powinien rozstrzygnąć sprawę bez konieczności

stosowania art. 477^{14a} k.p.c.

Skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w [...], a także o zasądzenie na rzecz Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w T. kosztów postępowania zażaleniowego według norm przepisanych.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W orzecnictwie Sądu Najwyższego wyjaśniono już, że art. 477^{14a} k.p.c., który stanowił podstawę wydania zaskarżonego w niniejszej sprawie wyroku, nie ma samodzielnego bytu i jego zastosowanie wymaga w pierwszej kolejności spełnienia warunków z art. 386 § 2 lub § 4 k.p.c., czyli zaistnienia przesłanek uzasadniających uwzględnienie apelacji przez uchylenie wyroku sądu pierwszej instancji (por. postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 20 października 2015 r., I UZ 16/15, LEX nr 2122377; z dnia 22 marca 2016 r., I UZ 42/15, LEX nr 2056857; z dnia 26 kwietnia 2016 r., I UZ 55/15, LEX nr 2061184).

Podstawę prawną zaskarżonego rozstrzygnięcia nie stanowił art. 386 § 2 k.p.c., skoro postępowanie przed Sądem pierwszej instancji nie było dotknięte nieważnością (ubezpieczony zmarł po wydaniu wyroku przez Sąd pierwszej instancji). Natomiast zgodnie z art. 386 § 4 k.p.c., sąd drugiej instancji może uchylić zaskarżony wyrok i przekazać sprawę do ponownego rozpoznania tylko w razie nierozpoznania przez sąd pierwszej instancji istoty sprawy albo gdy wydanie wyroku wymaga przeprowadzenia postępowania dowodowego w całości.

Sytuacja „nierozpoznania istoty sprawy” w rozumieniu tego przepisu występuje wówczas, gdy sąd pierwszej instancji poprzestał na błędnym przyjęciu istnienia przesłanki niweczącej lub hamującej roszczenie (prekluzja, przedawnienie, potrącenie, brak legitymacji, prawo zatrzymania itp.) albo na zaniechaniu zbadania w ogóle materialnej podstawy żądania, niezbadaniu podstawy merytorycznej dochodzonego roszczenia albo na całkowitym pominięciu merytorycznych zarzutów pozwanego. W sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych nierozpoznanie istoty sprawy (art. 386 § 4 k.p.c.) polega na nierozpoznaniu przez sąd pierwszej instancji sprawy w zakresie objętym decyzją Zakładu Ubezpieczeń Społecznych (wyrok

Sądu Najwyższego z dnia 11 lipca 2007 r., III UK 20/07, OSNP 2008 nr 17-18, poz. 264).

Oddalając odwołanie M. P. (ubezpieczonego) i D. S. (płatnika składek) od decyzji organu rentowego z dnia 18 sierpnia 2016 r. stwierdzającej, że M. P. nie podlega ubezpieczeniom społecznym jako pracownik Przedsiębiorstwa Wielobranżowego M. [...], Sąd pierwszej instancji rozpoznał istotę sprawy w granicach zakreślonych treścią tej decyzji. Nie zaszła też w sprawie konieczność uzupełnienia postępowania dowodowego w całości. Natomiast Sąd drugiej instancji uchylił wyrok Sądu pierwszej instancji i poprzedzając go decyzję organu rentowego z uwagi na śmierć M. P., która nastąpiła po wniesieniu przez niego apelacji. Analiza pisemnych motywów zaskarżonego wyroku wskazuje, że ta właśnie okoliczność zadecydowała o zastosowaniu art. 477^{14a} k.p.c.

Śmierć osoby fizycznej w trakcie procesu stanowi przeszkodę w jego kontynuowaniu i w przypadku, gdy przedmiotem procesu są prawa i obowiązki, które przechodzą na następców prawnych, musi nastąpić zawieszenie postępowania (art. 174 § 1 pkt 1 k.p.c.). Niezawieszenie postępowania i jego kontynuowanie po utracie zdolności sądowej przez stronę, bez wstąpienia w jej miejsce następców prawnych, powoduje nieważność postępowania (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 15 lipca 1998 r., II CKU 19/98, Prokuratura i Prawo-wkładka 1998 nr 11-12, s. 45). Taka sytuacja nie zachodzi jednak w przypadku śmierci strony, której prawa i obowiązki nie są ani dziedziczne, ani zbywalne, w związku z czym nie ma możliwości ich przejścia na inne osoby. Sąd Najwyższy już w orzeczeniu z dnia 1 lutego 1960 r., IV CR 565/59 (OSNCK 1960 nr 4, poz. 116), wydanym na tle art. 361 ustawy z dnia 29 listopada 1930 r. - Kodeks postępowania cywilnego (jednolity tekst: Dz.U. z 1950 r. Nr 43, poz. 394 z ze zm.), o treści zbieżnej z aktualnym art. 355 § 1 k.p.c., stwierdził, że śmierć strony powodowej w sprawie dotyczącej jej prawa osobistego nieprzechodzącego na spadkobierców nie wywołuje zawieszenia postępowania. W tego rodzaju sprawach, jeśli nastąpi śmierć strony, merytoryczne rozstrzygnięcie sprawy staje się bezprzedmiotowe i postępowanie ulega umorzeniu z mocy art. 361 k.p.c. Również w nowszym orzecznictwie Sądu Najwyższego przyjmuje się, że w sprawach związanych z prawami nieprzechodzącymi na następców prawnych, to jest przede wszystkim z

prawami osobistymi, sąd - w razie śmierci strony - powinien postępowanie umorzyć na podstawie art. 355 § 1 k.p.c., jako że wydanie orzeczenia w tym przypadku będzie bezprzedmiotowe (por. uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 23 kwietnia 1985 r., III CZP 16/85, OSNCP 1985 nr 12, poz. 195; postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 13 września 2009 r., II CKN 642/99, LEX nr 52346 i z dnia 14 listopada 2000 r., I CZ 65/00, LEX nr 536981; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 grudnia 2011 r., II PK 63 /11, LEX nr 1129342 oraz uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 26 lutego 2014 r., III CZP 119/13, OSNC 2015 nr 1, poz. 1). W orzecznictwie Sądu Najwyższego prezentowany jest pogląd, że osobisty charakter prawa o ustalenie istnienia obowiązku ubezpieczenia społecznego sprawia, że prawo to nie należy do spadku - jako ściśle związane z osobą zmarłego (art. 922 § 2 k.c.). Śmierć ubezpieczonego w sprawie o objęcie ubezpieczeniem społecznym powoduje zatem bezsukcesyjną utratę zdolności sądowej tej strony a postępowanie jest prowadzone wyłącznie między płatnikiem składek i organem rentowym (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 22 marca 2016 r., I UZ 42/15; OSNP 2017 nr 10, poz. 139; z dnia 26 kwietnia 2016 r., I UZ 55/15, LEX nr 2061184).

Sąd Najwyższy w obecnym składzie stoi na stanowisku, że śmierć strony (ubezpieczonego w rozumieniu przepisów prawa materialnego) w trakcie postępowania sądowego w przedmiocie podlegania ubezpieczeniu społecznemu, powodująca bezsukcesyjną utratę zdolności sądowej, nie powoduje konieczności uchylenia kontrolowanej w tym postępowaniu decyzji organu rentowego. Należy zauważyć, że w takim przypadku śmierć ubezpieczonego nie wygasa praw i obowiązków istniejących w stosunku prawnym między organem rentowym a płatnikiem (por. także postanowienia Sądu Najwyższego postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 19 kwietnia 2018 r., II UZ 8/18, LEX nr 2541873 oraz z dnia z dnia 27 lipca 2017 r., II UZ 33/17, LEX nr 2376898). Nie jest więc tak, że postępowanie przed organem rentowym w tej sprawie, której stroną jest także płatnik składek (adresat decyzji administracyjnej wydanej z urzędu), staje się bezprzedmiotowe. Podobnie jest w przypadku śmierci strony (ubezpieczonego) w trakcie postępowania sądowego, niezależnie od tego, kto zainicjował postępowanie przed sądem pierwszej instancji (przez wniesienie odwołania) czy przed sądem drugiej instancji (przez wniesienie apelacji). W dalszym ciągu bowiem (po śmierci

ubezpieczonego) pozostają aktualne prawa i obowiązki płatnika składek wynikające z przepisów ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1778 ze zm.) (zob. przywołane wyżej postanowienie Sądu Najwyższego II UZ 33/17). Zatem sprawa toczy się z udziałem stron posiadających zdolność sądową i procesową - płatnika składek i organu rentowego a postępowanie oraz wyrok sądu nie dotyczy praw i obowiązków zmarłego ubezpieczonego, bowiem te wygasły definitywnie, natomiast dotyczy praw i obowiązków płatnika składek (zob. postanowienia Sądu Najwyższego z 22 marca 2016 r., I UZ 42/15, LEX nr 2056857; z 26 kwietnia 2016 r., I UZ 55/15, LEX nr 2061184).

Jeszcze inaczej rzecz się przedstawia w przypadku, gdy wydanie decyzji z urzędu (wobec ubezpieczonego i płatnika składek) wyłączającej z ubezpieczeń społecznych jest spowodowane wnioskiem ubezpieczonego o świadczenie przysługujące na podstawie ustawy z dnia z dnia 25 czerwca 1999 r. o świadczeniach pieniężnych z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa (jednolity tekst: Dz.U. z 2017 r., poz. 1368 ze zm.; dalej ustawa zasiłkowa). W takim przypadku uznać należy, że decyzja ta ma charakter decyzji częściowej podjętej w załatwieniu sprawy o świadczenie. Zasadą w postępowaniu administracyjnym powinno być rozpatrzenie i rozstrzygnięcie całej sprawy administracyjnej co do jej istoty jedną decyzją administracyjną. Kodeks postępowania administracyjnego, który w art. 104 § 2 i art. 138 § 1 pkt 2 przewiduje wydanie decyzji częściowej, nie określa żadnych przesłanek dopuszczalności wydania decyzji częściowej. W literaturze przyjmuje się, że dopuszczalność wydania decyzji częściowej wiąże się z charakterem przedmiotu postępowania, który może być w tym sensie podzielny, że „możliwe będzie rozstrzygnięcie kolejno co do istoty o kilku elementach składających się na całe uprawnienie lub obowiązki” (J. Borkowski [w:] *Komentarz*, 1996 s. 454). Wydanie decyzji odnoszącej się do jakiejś części sprawy może mieć miejsce wtedy, gdy w jednym postępowaniu administracyjnym ma dojść do rozstrzygnięcia o prawach i obowiązkach, zwykle współzależnych, ale mogących tworzyć samodzielne sprawy administracyjne (por. wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 31 stycznia 2018 r., I OSK 914/16, LEX nr 2452150 i powołane tam piśmiennictwo).

W przedstawianym przypadku nie można twierdzić, że przedmiotem rozpoznania jest osobisty charakter prawa o ustalenie istnienia obowiązku ubezpieczenia społecznego, a wręcz przeciwnie w tego rodzaju sprawie (wywołanej wniesieniem odwołania od decyzji częściowej) rozstrzygane są (również) prawa przechodzące na następców prawnych na mocy art. 65 ust. 2 ustawy zasiłkowej (uprawnionych do podjęcia wynagrodzenia lub dochodu ubezpieczonego).

W rezultacie stanowisko wyrażone na marginesie uzasadnienia postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 28 czerwca 2016 r., II UZ 18/16 (LEX nr 2111410), z którego wynika, że w sprawach z zakresu ubezpieczeń społecznych śmierć osoby, której praw i obowiązków dotyczy zaskarżona decyzja, w postępowaniu drugoinstancyjnym powoduje konieczność umorzenia całego postępowania włącznie z postępowaniem przed organem rentowym (co w efekcie prowadzi do uchylecia wyroku sądu pierwszej instancji i poprzedzającego go decyzji organu rentowego), nie jest adekwatne do realiów niniejszej sprawy.

Mając na uwadze powyższe, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. w związku z art. 394¹ § 3 k.p.c. w związku z art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c. orzekł jak w sentencji.